

Flerstemthet i to dimensjoner

Samhandling i nettfelleskap som kilde til kulturforskning

Liv Bjørnhaug Johansen

Rolf E. Stenersens allé 13

0858 Oslo

Livbjo@student.iln.uio.no

Abstract

Every day millions of people engage in chatting, socialising, sharing thoughts, ideas and opinions on most issues on the internet. They produce enormous amounts of text, easily accessible for anyone to read. In spite of this, cultural researchers in Norway have not shown great interest in these sources. This article argues that material from internet communities is very suitable for identity studies. However, these sources have been created under circumstances quite different from more commonly used material like interviews, and this calls for special critical perspectives. Texts from internet communities are created and given shape and content within a specific community and must be read in relation to this. To understand the texts in which they exist one needs to understand the community. The article articulates five questions that should be taken into consideration when investigating material from internet communities. These are:

What glues the community together and how are the borders that frame it made out?

How “thick” is the collective identity in the community?

Is there a specific jargon or way of speaking in the group?

To what degree are the members anonymous?

Does awareness of possible invisible watchers change their interaction in any way?

These questions are discussed with empirical examples. Furthermore, the article discusses ethical aspects of fieldwork on the internet and concludes that the researcher should take the same ethical precautions as off-line fieldworkers.

Innledning

Ifølge statistisk sentralbyrå hadde 78 % av norske husholdninger tilgang til internett i

2007. Store deler av befolkningen er jevnlig på nettet for å dele tanker og erfaringer, diskutere, sosialisere eller på andre måter

Nøkkelord:

Metode

Kildekritikk

Internett

Nettfelleskap

Minoritetsungdom

ytre seg. Hjemmesider, chatrom, blogger, diskusjonsforum og nyhetsgrupper finnes i alle størrelser og kategorier. Det er gode tider for kulturforskere med interesse for samtida – empirien er bare et googlesøk unna. Forskeren er spart for lange nettverksbyggingsprosesser og tidkrevende transkribering, og kan ta fatt på feltarbeidet uten å forlate kontorstolen.

Til tross for alle disse påfallende forholdene har disse kildekategoriene blitt forholdsvis lite brukt og tatt lite på alvor i faget. Hva skyldes det? Oppfattes de som mindre troverdige og autentiske enn tradisjonelle kildekategorier? Er det lite kunnskap om hva dette egentlig er for noe, som ligger til grunn for den manglende interessen? For til tross for sin tilgjengelighet, merker en snart at det er noe u håndterlig over dette materialet. Internettkilder er blitt til på helt andre måter enn ordinært feltarbeidmateriale. Det krever en egen kildekritikk og egne innganger. Jeg har skrevet masteoppgaven ”Et eget rom – identitetsarbeid på en norsk-pakistansk nettside” (2007) med empiri hentet kun fra et nettfellesskap. Med denne artikkelen vil jeg drøfte hvilke kildekritiske utfordringer som ligger i dette materiale og skissere en kildekritisk tilnærming til materiale fra nettfellesskap.

Feltarbeid på den norsk-pakistanske nettsiden

Mitt eget nettfeltarbeid startet egentlig som en forberedelsesstudie til en intervjuundersøkelse om nasjonal identitet hos norsk-pakistansk ungdom. Jeg fant et nettsted dedikert til norsk-pakistansk ungdom og begynte å lese i arkivene. Nettstedet er hovedsakelig strukturert rundt et diskusjonsforum der en ganske stabil gruppe unge mennesker gjennom flere år har diskutert islam, pakistanske tradisjoner, nyhe-

ter, gleder, frustrasjoner, skole, foreldre og alt det andre ungdom er opptatt av. Materialet jeg fant var så interessant at jeg aldri kom lenger, og jeg bestemte meg for å avgrense feltarbeidet til denne nettsiden. Dermed ble en underliggende problemstilling i prosjektet: hva kan en få ut av en nettside?

Et slående trekk ved materialet var det polyfone. Et tema eller spørsmål introduseres av en bruker og tjue andre svarer, nyanserer, motsier, retter eller underbygger utsagnet. Mye av det jeg fant hadde gjengklang fra litteraturen jeg hadde lest om gruppa. Men den store forskjellen var at man ytret seg i et responderende kollektiv, ikke til en lyttende og analyserende forsker. Nettforumet ga meg muligheten til å se individets brytning med kollektivet og å følge den kollektive identitetsprosessen som flue på veggen.

Innsamling av nettkilder er en smal sak, men utfordringen vokste raskt da jeg skulle begynne å systematisere stoffet. Informantene var nærmere åtti i tallet. Noen av dem var representert med hundrevis av poster, andre med bare et par. Noen visste jeg mye om, andre visste jeg knapt kjønnet på. Materialet mitt besto av en rekke diskusjoner av helt ulik art, omfang og tematikk, og med et tidsspenn på tre år. Diskusjoner som i utgangspunktet handlet om et gitt tema kunne gjerne inneholde både to og tre parallelle tematikker. Det hendte også flere ganger at avsluttede diskusjoner ble tatt opp igjen og tok helt nye retninger. Materialet var altså ikke uten videre sammenliknbar eller systemiserbart. Forsøk på fargekoding av temaer og liknende måtte raskt gis opp. I stedet satte jeg meg ned med en bunke litteratur om nettkilder for å forsøke å utarbeide en fruktbar tilnærming til kilden. Resultater av dette arbeidet vil jeg presentere i denne artikkelen.

Forskningshistorie

Fra midten av 1990-tallet var internett tilgjengelig for et stadig økende antall privatpersoner, og deltakelsen i nettfellesskap ble stadig vanligere. Humanister og samfunnsvitere hadde vært interessert i internettutviklingen hele tiden, men nå endret forskningen seg fra teoretiske og generelle prosjekter til empiriske nærstudier. Der 80-tallsforskningen hadde bidratt med dystopiske eller utopiske ideer om internett som arne for den post-strukturalistiske identitetsoppløsningen og globaliseringen, viste 1990-tallets empiriske studier at identitets-kategorier som kjønn, rase, etnisitet, nasjonalitet, alder og til og med sted er sentrale også for aktører som kommuniserer på nettet (Svenningson et al 2003: 11ff). I forskning på internettkultur har denne relativt banale innsikten vært viktig for å forstå hva det egentlig er alle disse menneskene gjør der ute på nettet.

Sosiolog og kjønnsforsker Jodi O'Brien forklarer den konservative identitetsproduksjonen slik: Vi gir et sted mening gjennom å kartlegge det etter kjente distinksjonskategorier. Vi vet ikke hvordan vi skal oppføre oss i en kjønnsløs gruppe, for det har vi ingen erfaringer med. Derfor understreker og tydeliggjør man gjerne kjønn og andre identitetstrekk ved hjelp av stereotypifisering (O'Brien 1999: 94ff).

De etter hvert mange empiriske undersøkelser av nettfellesskap vitner om det mangfoldet som internett rommer. Å generalisere over hva mennesker samhandler om på internett, og hvordan, er like umulig som å generalisere over hva en samtale handler om. Om forskningsarenaen din er en diskusjonsgruppe om akvariehold, en chatkanal på en pornoside eller et interaktivt rollespill er selvfølgelig av grunnleggende betydning for hvordan brukerne presenterer seg selv, lever identiteten sin og

former fellesskap. Et tilbakevendende problem for internettforskningen har vært å generalisere store og enhetlige teorier om hva internett er og gjør med folk, når det i virkeligheten er snakk om veldig mange svært ulike fenomener, som kanskje bare har teknologien til felles.

Tre ulike perspektiver har tegnet seg ut i humanistisk og samfunnsvitenskapelig internettforskning. For det første: en tanke om at internett fører med seg en kulturell globalisering som fører til åpenhet og toleranse for det som er annerledes. Den andre er ideen om at internett, som domineres av vestlig og amerikansk kultur, fører til en ytterligere kolonisering. Det siste perspektivet hevder at internett utvikler en tredje kultur som kjennes av alle, men eies av ingen (Svenningson et al.2003:16f).

Et fenomen så omfattende som internett vil alltid romme empiri som kan underbygge hver og en av disse hypotesene, like mye som det rommer empiri som mot sier disse hypotesene. Sosialantropolog Thomas Hylland Eriksen påpeker at det er lite som tyder på at internett svekker gruppeidentitet og lokal tilhørighet eller åpner for en global bevissthet. Han hevder at viktigere enn utviklingen av globale fellesskap og kultur, er utviklingen av lukkede, lokale, men ikke stedsbaserte fellesskap – *stedløse lokaliteter* (Eriksen 2005:14). Det er i dette siste perspektivet det er fruktbart å forstå fenomener som den norsk-pakistanske nettsiden. Nettsiden gir et identitetsfellesskap som ellers er tvetydig i forholdet til sted, et eget rom. De er pakistanske i Norge, men norske i Pakistan. Den norsk-pakistanske nettsiden gir dem en lokalitet der de er entydige og fullverdige medlemmer.

Nettfellesskap

Til tross for at internett i all hovedsak har

blitt utviklet av og for forsvar og forskning, har teknologien helt fra begynnelsen av blitt brukt til å forme ulike typer nettfellesskap. En av internettforskningens veteraner Howard Rheingold, har laget en mye brukt definisjon av nettfellesskap. Den lyder slik:

Virtual communities are social aggregations that emerge from the Net when enough people carry on those public discussions long enough, with sufficient human feeling, to form webs of personal relationships in cyberspace (Rheingold 1995:5).

I nettfellesskapene er mye å hente for kulturforskere. Her oppstår følelsesmessige bånd. Brukerne benytter gjerne rommet over lengre tid og knytter gjerne identitet til gruppa som oppstår. Rheingold mener at på samme måte som mikrober med lov-messighet alltid danner kolonier, vil mennesker med teknologi alltid danne virtuelle fellesskap. Han ser nettfellesskapene som en erstatning for de offentlige, uformelle møtestedene som han hevder det nå blir færre og færre av (Rheingold 1995:6).

Det finnes et stort spekter av det vi kan kalle sosiale nettsteder. Det er vanlig å skille mellom synkron og asynkron teknologi. Den synkron teknologien brukes i chat der brukerne kan kommunisere uten forsinkelser. Denne kommunikasjonen lagres sjelden og er tradisjonelt knyttet til sosialisering ungdommer. Her er det om å gjøre å skrive og lese fort for å henge med, så kommunikasjon bærer gjerne tydelig preg av forkortelser og muntlig stil. Den asynkron teknologien brukes til diskusjonsforum, nyhetsgrupper, wikipedier, blogger og liknende. Denne lagres, postene kan redigeres av forfatteren og tonen er derfor gjerne mindre impulsiv. Diskusjonsfora og nyhetsgrupper vil svært ofte kunne karakteriseres som nettfellesskap etter Rheingolds kriterier. Men også rundt en blogg eller en wikipedia samler det seg ofte mennesker som knytter bånd til hverandre. Etter hvert som teknologien er blitt mer tilgjengelig, er det vanligere at organisasjoner og foretak har fora knyttet til nettsiden sin. De aller fleste sosiale nettsteder har en eller annen form for administratorer som overvåker samhandlingen og har myndighet til å fjerne innlegg og utestenge enkeltpersoner.

Mange debattfora struktureres i hovedsak av at en bruker ber om informasjon eller erfaringer fra andre brukere. Flere og flere bruker mye tid på å hjelpe andre på nettet. Deltakerne deler sjenerøst av egne erfaringer, og bruker tid og ressurser på andres problemer eller spørsmål. Det er lett å forstå hvorfor noen ber om informasjon, men hvorfor bruker folk mye av sin tid på å hjelpe andre? Penger er det ikke i det, og de færreste opererer under eget navn, så det er lite berømmelse å hente.

Altruisme trekkes ofte fram som en forklaring, men det er viktig å være bevisst på at psevdonymiteten på nettet ikke er det samme som anonymitet. Gjennom å bidra til fellesskapet danner en seg et nettomdømme og befester ens rolle og posisjon i fellesskapet og knytter bånd til andre (Donath 1999:31). Kanskje er det ikke så annerledes enn når vi tilbyr den nye naboen å låne verktøykassa, eller leser oss opp på astma fordi nevøen er blitt syk? Men der vi i hverdagslivet begrenser oss av frykt for å være påtrengende eller selv å bli invadert, kan vi trygt involvere oss i andre på nettet, fordi interaksjonen er begrenset til en (i utgangspunktet) lukket sfære. Vi har kontroll over situasjonen ved at vi kan trekke oss ut når vi selv ønsker. Kroppene våre er hele tiden trygt forvart utenfor rommet.

Nettforskeren Susan Bastani deler brukere av nettgrupper inn i tre kategorier: *akti-*

ve, *passive* og *lurkers*. De aktive er sentrum i gruppa og poster ofte innlegg, de passive poster sjeldnere, og lurkerne leser, men poster ikke (Bastani 2001). Kategoriene hennes er nyttige, fordi de ulike brukertypene har ulik innflytelse og posisjon i gruppa. Jeg vil reise innvendinger mot å bruke begrepet *passive* på brukere som faktisk deltar aktivt, om enn bare forholdsmessig mindre. En lurker trenger sjelden å være registrert som medlem, det er derfor umulig å vite hvor mange det er av dem. Ofte kan disse være journalister, forskere og andre som er interessert i denne gruppas gjøren og laden. Jeg vil i tillegg til Bastanis tre kategorier tilføye *slenger*. Det er brukere som er innom siden ved en anledning eller en kort periode. På store nettfora som dem som ligger i tilknytning til aviser eller store nettportaler, kan de fleste av brukerne være slenger.

Slengerne kommer sjelden tilbake til siden, men ellers er disse rollene ikke statiske. Ofte vil en karriere på en nettside begynne med lurking. Når lurkeren er blitt kjent med sjargongen og reglene i gruppa blir han gjerne aktiv. Medlemmer som har vært aktive kan også gå over til å bli passive, for så å lurke, eller veksle mellom de ulike rollene alt etter tid og interesse for det som foregår.

På den norsk-pakistanske nettsiden utgjør de aktive en kjerne på 15–20 personer som mer eller mindre har fulgt forumet siden starten i 2001. Disse fungerer ofte som rådgivere og informasjonsformidlere for de mindre aktive. Ofte blir enkelte spurt direkte om råd. Det er i stor grad disse brukerne som legger premissene for samhandlingen på nettsiden, men det er ikke dermed sagt at de ikke er uenige eller kritiseres av hverandre i like stor grad som av de mindre aktive. Slengerne er ofte islamkritiske røster som vil provosere eller få utløp for aggresjon, journalister eller stu-

denter som vil ha hjelp til en oppgave.

En femte skikkelse det kan være verdt å være oppmerksom på er moderatoren. Denne har, som tidligere beskrevet, makt til å redigere poster og utestenge enkeltpersoner. Som regel begrenser moderatoren seg til å sørge for en anstendig tone og sørge for at diskusjonene ikke sklir for langt ut. Men han kan også være en aktiv bruker som kanskje har noe mer innflytelse og autoritet enn andre i nettfellesskapet.

Virtualitet

I forbindelse med sosial aktivitet på internett snakker vi ofte om virtuelle identiteter, virtuell kommunikasjon og virtuelle fellesskap. Bokmålsordboka (1997) definerer dette begrepet som *noe til stede, men uvirkomt eller potensielt*. At noe er virtuelt betegner altså at det ikke er helt reelt, det skjer ikke egentlig noe. Begrepet former, og eventuelt uttrykker, de forestillingene mange har om kommunikasjon og relasjoner på nettet; som noe ikke er helt virkelig og ikke helt sant. Når jeg forteller folk at jeg skriver om et nettforum, blir jeg ofte møtt med spørsmål om hvordan jeg kan vite om det informantene skriver er sant og at de er dem de utgir seg for å være. Det kan være fristende å returnere spørsmålet: Hvordan vet du at jeg er den jeg er nå? At det jeg sier er sant?

Som i ansikt-til-ansikt-kommunikasjon reguleres kommunikasjon på nettet av normer, såkalt nettikette. At denne brytes er det ingen tvil om, men som i vanlig kommunikasjon, er det unntaket mer enn regelen, og brudd blir sanksjonert og dermed synliggjort for forskeren. Den "virtuelle" kommunikasjonen er ikke mindre ekte eller reell enn vår teknologiløse. Fenomener som Facebook og MSN er i ferd med å utviske skillene mellom disse kommunikasjonsmå-

tene. Brukerne opererer med egne navn og omgås de samme menneskene. Det teknologiske er bare et redskap for sosial omgang, ikke en avgrenset sfære. Denne utviklingen viser hvordan grensene mellom frakoblet og tilkoblet liv bare er tenkte. Er telefonbruk reell, men chat virtuell? Hva når en chatter på telefonen? Er en kinoavtale som har kommet til på Facebook virtuell, men reell om den blir inngått på trikken?

Begrepet virtuelt har også en annen betydning, påpeker Liestøl og Rasmussen i sin innføringsbok om digitale medier. Ordet virtuelt kommer av dyd, som i antikken ble regnet som ikke-materiell eller åndelig (Liestøl og Rasmussen 2003:107). Virtuell kommunikasjon er ifølge denne definisjonen ikke-materiell kommunikasjon. Jeg mener at denne betydningen tilslører fenomenets natur. Den er ikke ikke-materiell eller åndelig; den er utført av kropp som bruker avanserte materielle redskaper til å kommunisere. Nettopp det materielle er i denne typen kommunikasjon avgjørende for rammene og mulighetene som former kommunikasjonen og omgangsformene.

Det er altså flere gode grunner til å la virtualitetsbegrepet ligge. Selv foretrekker jeg begrepene online og offline, ord som utelukkende forteller hvorvidt en er pålogget internett eller ikke. Jeg har valgt å oversette de to begrepene til tilkoblet og frakoblet. Jeg vil altså snakke om tilkoblet og frakoblet kommunikasjon, identiteter og fellesskap.

Selvpresentasjon – karneval eller tematisering?

På nettet har en prinsipielt kontroll over all den informasjon og de identitetsuttrykk en gir fra seg. En former sitt eget bilde. Det er derfor blitt fokusert mye på internetts

muligheter til frihet fra kategorier som kjønn, klasse og etnisitet og utprøving av alternative selvpresentasjoner. Men det later faktisk til at de færreste lyver om seg selv på nettet. Frakoblede identiteter og maktstrukturer blir med inn i den tilkoblede tilværelsen (Svenningsson et al. 2003:27).

Det er likevel slik at uten kropp, stemme og ansikt må selvpresentasjonen i et nettforum bli annerledes enn i en ansikt-til-ansikt-kommunikasjon. De fleste velger seg et alias – et nikknavn de benytter i nettfellesskapet, ofte sammen med et ikon og en signatur. Nikknavnet er brukernavnet, det navnet en går under på nettstedet. Her velger mange å gi fra seg et hint om hvor de er fra, religion, kjønn, alder, sosial situasjon eller egenskaper de ønsker å forbindes med. På en nettside for gravide kan nikknavnene for eksempel fortelle om termin; “septembermamma”, eller alder og familie; “tobarnsmamma78”. På den norsk-pakistanske nettsiden har ofte nikkene religiøse eller pakistanske referanser, men slett ikke alltid. Nikket kan være ledsaget av et ikon – et bilde eller en eller annen illustrasjon. Signaturen er en liten tekst som kan legges inn slik at den etterfølger hvert innlegg en poster i forumet. I yrkesrelevante og teknologiske grupper er det vanlig å undertegne med tittel eller yrke. På mer sosiale fora er signaturen ofte typisk nett-folklore: et motto, et sitat eller et lite vers. Både signaturene og nikkene er ofte på engelsk. Til sammen danner disse elementene et slags ansikt folk gjenkjenner deg ved.

Det siste som danner bildet av en, er selvfølgelig det en skriver, hvordan en skriver og hva en skriver om. Gjennom ordvalg og skrivestil skaper brukerne individuelle stemmer, men skrivestil avslører også tilknytning til nettfellesskapet. Det er særlig på de synkrone chatkanalene at forkortelser, muntlig stil, lydherming og hand-

lingsherming utvikles. Å beherske disse kodene er en kulturell kompetanse som krever innsats og bruk av tid, og det viser at en er erfaren og tilhører gruppen av kjernebrukere (Svenningson 2001:18ff). I de fleste asynkrone fora arkiveres alle tråder. Det vil si at en bruker får en historie, og identiteten dannes som i vanlige relasjoner over tid. Det spesielle her er at også nye brukere kan gå tilbake og bli kjent med de andre brukerne gjennom å lese kommunikasjon som er flere år gammel. Med et enkelt søk kan jeg også følge samme bruker gjennom den tiden som hun har brukt det samme nikket. Brukerne kan også gå tilbake og redigere tidligere artikler. Dette gjør nok at folk er mer bevisste på hvordan de formulerer seg, og kommunikasjonen er mindre impulsiv enn den ofte kan se ut som.

Da internett ble sett på som mulighe-tenes land med henhold til identitetsopp-løsning og rollelek, måtte dette nødvendigvis føre med seg en skepsis til å bruke inter-nett som kilder for humanistisk og sam-funnsvitenskapelig forskning. Hvordan skulle en kunne vite om en informant var den han utga seg for å være, og at vedkom-mende sa det han mente og det som var sant, så lenge han var under full anonymitet og uten forpliktelser? Dette har ført til at veldig mange som har brukt nettkilder til å fortelle om en spesiell gruppes liv og tanker, har kombinert observasjoner og intervjuer på nettet med konvensjonelle feltarbeid for å kunne sammenlikne resulta-tene. I all hovedsak gjør disse de samme funnene. De samme holdningene, tenden-sene og tankemåtene går igjen, om enn mer spissformulert i nettmaterialet.

I min studie av den norsk-pakistanske nettsiden supplerte jeg ikke med ordinære intervjuer. Jeg studerte en gruppe som fikk mye fokus både av religionshistorikere og samfunnsvitere og kunne dermed løpende

sammenlikne funnene mine med annen lit-teratur om gruppa og diskutere med andre som studerte samme gruppe. Jeg fant i all hovedsak de samme tendensene. Særlig var fortellingene om hvordan den enkelte fant veien tilbake til islam slående like funn fra kollegers intervjumateriale.

Internettmaterialet ga også noen inn-ganger en sjelden får i feltarbeidet. For eksempel gir nettet ungdommene mulighet til relativt fri samhandling på tvers av kjønn. Frakoblet opererer det pakistanske miljøet med idealer om å holde kjønnene fra hverandre for å unngå seksuelle fristel-ter. Nettsiden ga dermed en unik mulig-het til direkte meningsbrytning og tankeut-veksling mellom to grupper som deler kul-tur og miljø, men som lever ganske ulike liv. Kjønnssrollene ble ikke oppløst eller utvisket, men kunne tematiseres direkte og belyses fra ulike perspektiver.

Å se på nettet som en flukt fra hverda-gen og en frihet fra de vanlige identitetene er ikke fruktbart for å forstå samhandlingen på den norsk-pakistanske nettsiden. Det er nettopp fellestrekkene i gitte og tilskrevne identiteter som samler dem og tematiseres i forumet. De bruker forumet til å fokusere og belyse utvalgte deler av hverdagen. Friheten nettet gir dem er ikke en frihet *fra* noe, men det er en frihet *til* å diskutere det som er spesifikt for denne gruppa i et rom der de selv setter dagsorden og legger pre-missene for samhandlingen.

Kildekritikk

For å fastslå hva en kan forvente at kilden skal kunne svare på, må en vite en del om kildens tilblivelse og kvaliteter. I en artikkel fra 80-tallets debatt om muntlige kilder argumenterer folklorist Bjarne Hodne for at hvorvidt minner er kommunisert i et miljø eller ikke, gir kildekritiske implika-

sjoner. Materiale som traderes i et miljø vil bli preget av miljøets korrigerende. Miljøet vil virke modererende på det som fortelles dersom det avviker fra det kollektivet mener er den rette framstillingen. Dette forringer ikke det traderte materialets kildeverdi, men det gjør at kommunisert materiale i stor grad vil reflektere miljøets oppfatning (Hodne 1981:35ff). Individets minne tilpasses kollektivets i traderingsprosessen. Det kommuniserte minnet forteller noe om individet i kollektivet.

Nettforumets poster traderes ikke på samme måte som muntlige fortellinger. De endrer ikke form over tid, men kollektivets påvirkning på materialet er allikevel viktig for den kildekritiske refleksjonen av det, nettopp fordi det blir til i et kollektiv og ikke finnes løst fra det. Dette miljøet avgrensner, korrigerer og kommenterer materialet og former det både innholdsmessig og formmessig. Det er derfor nødvendig å gjøre seg opp noen tanker om hva slags miljø det er materialet blir til i, for å vite hva det er former det, hvordan det bør forstås og hva det kan fortelle noe om. Etter å ha lest mye forskning på ulike nettfora og selv fulgt med på ulike sider, har jeg utarbeidet noen spørsmål som jeg mener en bør reflektere over før en kan begynne analysen av materiale fra et nettfellesskap:

- Hva samler og avgrensner nettfellesskapet?
- Hvor tett er identitetsfellesskapet i gruppa?
- Råder det en bestemt sjargong eller måte å uttrykke seg på?
- I hvor stor grad er brukerne anonyme?
- Finnes det noen tredje nærværende som påvirker?

Lim og rammer

Det første spørsmålet om hva som samler og avgrensner nettfellesskapet, berører selve grunnlaget for fellesskapets eksistens. Noe limer dem sammen; nemlig det de har felles og som oppleves som viktig nok til å bruke tid på å samhandle med andre om. Noe rammer inn fellesskapet og skiller dem fra andre.

Limet er gjerne en interesse, en livssituasjon eller et livssyn/verdisett. Rammene er måten nettfellesskapet tilnærmer seg temaet på. Det kan være eksplisitt formulert fra redaktørens side, eller det kan være implisitt. På den norsk-pakistanske nettsiden er limet eksplisitt norsk-pakistanskheten. Å være norsk-pakistaner er imidlertid ikke helt tilstrekkelig for å fungere som et fullverdig medlem av gruppa. Implisitt er nemlig rammene for forumet en muslimsk orientering og en aksept for at muslimske argumenter har "forkjørsrett" i diskusjoner. Så å si alle nettfellesskap som går under Rheingolds definisjon vil overskride temaet sitt. De fleste har såkalte *skravlesider* eller *off topic*-seksjoner, der en kan diskutere generelle temaer som ikke har direkte med limet å gjøre. Men om temaene kan overskrides, bør rammene helst opprettholdes. Det vil si at om en kategorisk argumenterer mot muslimske verdier som daglig bønn eller almisser på den norsk-pakistanske nettsiden, vil det avvises som ikke-relevant og skyve en ut av fellesskapet. Den norske Mathias som en periode frekventerte siden klarte aldri å fungere som innenfor i forumet. Han uttrykker sin frustrasjon slik:

Jeg vil gjerne ha svar og argumenter fra de menneskene som diskuterer her på forumet. Litt vanskelig å diskutere når noen legger fram en tekst og henviser til at de har rett for det er gud som har skrevet teksten. Og argumenterer jeg

mot hva jeg mener om teksten så blir jeg beskyldt for å argumentere mot GUD.

Hans utenforskap skyldtes egentlig verken hans norskhet eller han kritiske holdning, jeg har funnet flere eksempler både på kritikere og deltakere uten pakistansk bakgrunn som har fått innpass. Mathias' problem var snarere at han ikke tok rammene for samhandlingen innover seg. Dermed klarte han aldri å argumentere på en måte som var relevant og gyldig.

Rammene skaper en konformitet i materialet. At ingen på en nettside argumenterer mot de sentrale verdiene betyr ikke at ingen er uenige i dem. Det er mer sannsynlig at de er klar over og respekterer rammene og heller lufter slike synspunkter i andre kanaler. Forskeren må dermed være klar over at nettfellesskap (som alle andre sosiale arenaer) ikke representerer hele mennesker, kun møteflatene mellom mennesker i et interessefelleskap som utfolder seg innenfor visse rammer. Bevissthet på hva disse rammene konstitueres i, er av grunnleggende betydning for å kunne analysere samhandlingen på nettsiden.

Identitetsfelleskap

Hvor tett identitetsfelleskapet i gruppa er, har betydning for hvor mye diversitet det er plass til. Dersom temaet for forumet er akvariehold, vil en 70 år gammel mann og en 13 år gammel jente begge kunne være likeverdige og integrerte brukere. Her vil det forventes at en deler interesse for og kunnskap om akvarier og fisk, men en vil ikke forvente å like samme type musikk eller å ha samme politiske orientering. Annerledes vil det være i et nettfellesskap der en forventer å dele måte å se verden på. Den norsk-pakistanske nettsiden er et eksempel på et rom med ganske tett identi-

tetsfelleskap. Diversitet finnes også på den norsk-pakistanske nettsiden, men det forventes at en deler mange grunnleggende oppfatninger og perspektiver. Dette kommer tydelig til uttrykk i trådene der det råder uenighet – her er det tydelig at de strever for å bli enige, for å overbevise hverandre eller finne kompromisser og dermed gjenopprette et *vi*. Et tett identitetsfelleskap vil føre til et ønske om stadig å bekrefte likhet, og det vil i sin tur være med på å forme materialet.

Et tett identitetsfelleskap uttrykker seg ofte som et *vi* som kontrasterer seg mot et *dem*. Å gå inn i dette *vi*et for å se hva det inneholder og hvem det kontrasterer seg mot, kan gi et godt innblikk i gruppas livsverden og syn på seg selv.

På den norsk-pakistanske nettsiden fant jeg at *vi*ene gjerne var konstituert i det religiøse og kontrastert mot andre grupper med pakistansk tilknytning som de opplevde som mindre religiøse. Det kunne for eksempel gjelde foreldrene, pakistanere bosatt i Pakistan som ikke skiller spesifikt mellom religion og kultur, eller såkalte wannabe-poteter: norsk-pakistansk ungdom som lever som nordmenn. Det norske ble sjelden brukt sammenliknende eller dikotomisk. Ved å undersøke *vi*ene kom det tydelig fram at det var bearbeiding av pakistanskheten og det muslimske identitetsarbeidet som var sentrum for gruppas samhandling.

Sjargong

Det tredje spørsmålet handler om språkbruk og form. Som tidligere nevnt utvikler ofte nettstedet en egen språkbruk som det gir status å beherske. Hvilke språktrekk som blir dominerende forteller noe om hvem de ønsker å framstå som og hva som er sentrale verdier i fellesskapet. Preges sti-

len av forkortelser, interne koder og smile-fjes eller av normal syntaks og fagtermer?

På den norsk-pakistanske nettsiden er normen et godt norsk språk, gjerne med innslag av urdu skrevet med latinske bokstaver. Såkalt sms-språk og muntlige trekk kommenteres ofte som uforståelig. For mye urdu kommenteres også som tungt å lese. Godt ordforråd og velformulerthet roses ofte. At man i så stor grad anerkjenner språktrekk som også har status i samfunnet for øvrig, skiller denne fra andre ungdomsnettsider og forteller noe om hvem de ønsker å være.

På andre sider for ungdom kan det være helt lokale varianter av lyd- og handlingshermende uttrykksmåter. Malin Svenningson gir dette eksempelet i sin doktoravhandling om et relativt lite chatrom: Programmet har en funksjon som gjør at plagsomme brukere kan sensureres bort, slik at deres poster ikke kommer opp på ens egen skjerm. Dette er ikke merkbart for den utestengte, men chatterne markerte det gjerne ved å skrive **plooiing**. Det skulle imitere lyden av noe som ble kastet i en søppelbøtte (Svenningson 2001: 81). Dette er ikke kunnskap som tilegnes etter en time inne på en chat, men er gruppespesifikke kulturelle kompetanser som krever bruk av tid, interesse og oppmerksomhet.

For å bli en fullverdig deltaker i et nettfellesskap må en lære å beherske gruppas sjargong. Det krever en investering av tid, og dermed knyttes også båndene til fellesskapet. Med felles språkbruk følger felles tankesett og et *vi*. *Viet* blir som en kjerne i gruppa en arbeider seg mot ved å beherske den rådende uttrykksmåten. Dette betyr ikke at alle blir like, stilen kan være individuell, men en bruker visse begreper og uttrykksmåter, eller viser i hvert fall at en forstår dem.

Grad av anonymitet

Bånd mellom frakoblet og tilkoblet liv og identitet vil også være formende på materialet. Dersom mange kjenner hverandre utenfor vil det i større grad binde dem til å agere i samsvar med måten andre kjenner dem fra det frakoblede livet. En kan også anta at det gjør at de i mindre grad vil diskutere ting som er følsomme og betente, og at en har høyere terskel for å hevde upopulære meninger.

I løpet av den tiden jeg daglig fulgte nettsiden skjedde det flere dramatiske hendelser i det pakistanske miljøet som fikk stor oppmerksomhet i media. Det var veldig overraskende å finne at dette så å si ikke ble diskutert på den norsk-pakistanske nettsiden. Det rådet en påfallende taushet. På andre nettsider for minoritetsungdom var derimot mange norsk-pakistanere involvert i diskusjoner og spekulasjoner rundt hendelsene. Kanskje var dette de samme menneskene som heller ønsket å diskutere disse svært følsomme sakene i rom der de var mer anonyme? For til tross for psevdonymiseringen på den norsk-pakistanske nettsiden, er veldig mange klar over hverandres frakoblede identitet, og det gjøres mange referanser til skole, familie og steder som viser at dette ikke er to separate verdener. Et trekk ved omgangsformen i forumet, som kan skyldes den lave graden av anonymitet, er at diskusjonene ofte får et hypotetisk og generelt tilsnitt. På lignende nettfora er erfaringsnærhet og jegerorientering vanligere.

Det har skjedd en utvikling mot at det er mindre skiller mellom frakoblet og tilkoblet liv. Nesten alle nettfellesskap – faglige eller sosiale, arrangerer i ny og ne møter for medlemmene. De helt upsevdonymiserte nettfellesskapene som Facebook er forholdsvis nye i Norge. Om og hvordan brukerne her beskytter sin integritet og om de

på noen måte skiller mellom frakoblet og tilkoblet identitet kan bli interessant å følge med på.

Tredje nærværende?

Begrepet *tredje nærværende* brukes av den svenske etnologen Oscar Pripp for å beskrive at et møte mellom intervjuer og informant ikke bare preges av relasjonen av dem, men også av hvordan de er vant til å bli identifisert. Dette gjelder særlig når den intervjuede tilhører en minoritet og dermed ofte blir tilskrevet kollektive egenskaper i kraft av sin etnisitet. Pripp intervjuet syriske butikkeiere i Sverige, og opplevde at informantene hans svarte på spørsmål han ikke hadde stilt, som forsikringer om at butikken var hygienisk, at de hjalp sine koner i hjemmet, var opptatt av å gi barna svensk oppdragelse og viktigheten av å beherske svensk språk (Prripp 1999: 43f).

De fleste nettfora er åpne nettsted der enhver kan gå inn og lese det som står uten å registrere seg. Alle nettsider har lurkere som leser, men ikke selv gir seg til kjenne. Det er verdt å spørre seg om brukerne av forumet tar hensyn til denne muligheten eller om de føler at de fritt kan ordlegge seg. Norsk-pakistansk ungdom er vant til at forskere og journalister interesserer seg for dem og er kanskje klar over at nettsiden besøkes av journalister og forskere. *Aftenposten* har sitert nettsiden ved flere anledninger og brukt utsagnene som representativt for norsk-pakistanere. Dette bidrar nok til å forme materialet. Kanskje skyldes den påfallende tausheten rundt hendelser i det pakistanske miljøet en bevissthet på at nettsiden også er et ansikt utad. Det kan skape et behov for å beskytte gruppas integritet.

Jeg har også reflektert over om min tilstedeværelse har formet materialet. Jeg har valgt en tilbaketrukket forskerrolle, men

informert om at jeg er der; som en annonsert flue på veggen. Jeg åpnet en egen tråd der jeg la ut infoskrivet mitt. Her kommenterte de prosjektet, og her stilte jeg inn mellom spørsmål og besvarte deres. Jeg postet ingen innlegg i forumet utenfor denne tråden, og de omtalte heller aldri meg eller prosjektet andre steder. Ved å lese eldre diskusjoner i arkivene, forsøkte jeg å finne ut om noe hadde endret seg etter at jeg annonserte min tilstedeværelse. Jeg har ikke merket noen endringer. Dette tror jeg skyldes at forumet jevnt har poster fra etnisk norske slengere med ulik agenda, så det har aldri vært noe hermetisk lukket rom. Min tilstedeværelse gjorde så langt jeg kan se ingen forskjell av betydning.

Regelverk for forskning og etiske vurderinger

Åpne internettfora befinner seg i en etisk gråsoner for forskeren. Per definisjon er nettsteder uten adgangsbegrensning offentlig informasjon, men svært ofte er det som meddeles i slike rom av privat karakter. Ofte er det uklart om vi lytter til en taler på et torg eller om vi overhører en intim samtale mellom to på en benk. Den Nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har utarbeidet forskningsetiske linjer for internettforskning. Her slår de fast at informasjon meddelt i åpne fora som hovedregel fritt kan benyttes til forskningsformål uten å innhente samtykke fra de involverte (www.etikkom.no/retningslinjer/internett 2003:1). Det er allikevel en del hensyn som bør tas, og NESH anbefaler å informere om sin tilstedeværelse av respekt for deltakere ved systematisk registrering av åpne fora. Videre må det tas hensyn til at personer har krav på å kontrollere om sensitiv informasjon om dem brukes i forsknings-

sammenheng. Komiteen påpeker også at internets psevdonymisering ikke er det samme som anonymisering, og at mange knytter interesser til hvordan deres digitale identitet behandles.

Det er altså ikke så enkelt at det er helt fritt fram, til tross for at dette materialet er offentlig tilgjengelig for alle som ønsker det. Jeg kontaktet Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste – Personvernombudet for forskning, for å høre deres vurdering. De var selv usikre og ønsket å diskutere saken for å utarbeide en generell praksis. De kom etter hvert fram til at nikknavn skal regnes for personopplysninger og at mitt prosjekt dermed var konsesjonspliktig. Konsesjon ble gitt såfram ikke nikknavn og navn på nettsiden ble nevnt og at nettsidens brukere blir informert. Det er mange gode argumenter for dette og jeg ville antakelig ha gjort det selv om NSD ikke hadde krevd det.

Informert samtykke er også et krav til et forskningsprosjekt som behandler personopplysninger. Aktivt samtykke er ofte veldig vanskelig å gjennomføre i nettbaserte feltarbeid. Et passivt samtykke er mer realiserbart. Det innebærer at de som ønsker å reservere seg, tar kontakt, og de som ikke gjør det, inkluderes i undersøkelsen. Dette kan en organisere ved å ta kontakt med drifterne av nettfellesskapet og be dem legge ut infoskrivet eller selv å legge det ut i et forum.

Den etiske praksisen hos internettforskere varierer veldig, fra full til ingen anonymisering, ikke bare fra land til land, men også fra forsker til forsker. Dette til tross for at temaene ofte er av det som karakteriseres som sensitiv informasjon. Selv mener jeg at forskeren har et større ansvar for å ivareta personvernet enn forskningsobjektene selv har. Nettrommene oppleves som intime, lukkede rom og forskerens tilstedeværelse

er ofte helt usynlig. Vi må ta høyde for at brukerne kan glemme seg bort og gi fra seg mer enn de egentlig ønsker. Ofte er informantene yngre enn vi tror, beruset eller av andre grunner ikke være i stand til å ta ansvar for eget personvern. Det ligger også i materialets natur at selv om alle navn og personidentifiserende opplysninger slettes, er utsagnene lett å spore tilbake til opphavspersonen. Ved å skrive et sitat, eller til og med bare stikkord fra materialet inn i en søkemotor vil en på få sekunder finne kilden og dermed er alle de slettede opplysningene tilgjengelige. Dette betyr at varsomhet bør vises ved valg av sitater. Alt dette er argumenter som taler for at internettforskere bør utøve samme hensyn og respekt som frakoblede feltarbeidere gjør.

Avslutning

Jeg har her argumentert for at det er behov for en egen kildekritikk for materiale fra nettfellesskap, og presentert en liste over spørsmål jeg mener det er nødvendig å reflektere over for å ha best mulig kunnskap om betingelsene materialet er blitt til under. Kunnskap om nettstedets omgangsformer og interesser er nødvendig for å avgjøre kildekvaliteten til et materiale som formes i en gruppe. Rommet er åpent for alle som har teknologi til å gå inn i det, og medlemskap fås ved å handle slik et medlem handler. Da all handling er tekst, er individets vei inn i gruppa en prosess som er tilgjengelig og lesbar for forskeren. I møtet mellom individet og kollektivet artikuleres nettfellesskapets grunnverdier på stadige nye måter. Dette gjør nettfellesskap til et sted der kollektiv identitet kan studeres via et nyansert og fasettert materiale.

Nettsiden danner et eget rom med egne forutsetninger og egne muligheter for meningsbrytning og identitetsarbeid. Vi

kan ikke anta at det nettsiden forteller om gruppas tankegang lever på samme måte i de andre virkelighetene de lever, men vi vet at dette er verdier og tenkemåter som er viktige nok for dem til at de engasjerer seg og bruker tid og ressurser på å delta i et nettfellesskap som samler seg om dem. Viktige nok til å skape og bebo et eget rom med helt særegne betingelser og muligheter både for medlemmene i fellesskapet, og for den heldige kulturforskeren som måtte finne veien dit.

Noter

1. Navnet på nettsiden er konstruert av anonymiseringshensyn.
2. Etter samtaler med nettforskerne Lenie Brouwer, Urmila Goel og Anna Johansson
3. Ønsker du å lese mer om dette, kan du titte i masteroppgaven min "Et eget rom – identitetsarbeid på en norsk-pakistansk nettside" (2007) eller Marie Toreskås Asheims "Møter med Allah" (2007).
4. *Poteter* er en vanlig betegnelse på nordmenn i flerkulturelle ungdomsmiljøer

Takk til Kulturell Komplexitet i det nye Norge (culcom) for økonomisk støtte til artikkelskriving, til Thomas Hylland Eriksen for veiledning og til Tove Fjell og de to anonyme referene for gode innspill.

Referanser

- Asheim, Marie Toreskås 2007. *Møter med Allah. En undersøkelse av personlig tro og religiøs praksis blant unge norskpakistane*. Masteroppgave i religionshistorie. Universitetet i Oslo.
- Bastani, Susan. 2001. Muslim Women Online.
<http://www.chass.utoronto.ca/~wellman/publications/muslimwomen/MWN1.htm>
 Toronto.
- Bergquist, Magnus, Malin Svenningsson

och Mia Lövheim 2003. *Att fånga Nätet. Kvalitative metoder för Internetforskning*. Studentlitteratur, Lund.

- Brouwer, Lenie 2004. "Dutch Muslims on the Internet: A New Discussion Platform". I: *Journal of Minority Affairs*, s. 47-55. Routledge, London.
- Donath, Judith S. 1999. "Identity and deception in the virtual community". I: Marc A. Smith and Peter Kollock (eds.): *Communities in Cyberspace*, s. 29-59. Routledge, London.
- Eriksen, Thomas Hylland 2005. "Innledning: Nettets mangfoldighet". I: Thomas Hylland Eriksen (red.): *Internett i praksis. Om teknologien uregjerlighet*, s. 7-22. Scandinavian Academic Press, Oslo.
- Goel, Urmila 2006. *The virtual second generation*. www.urmila.de
- Hodne, Bjarne. 1981: "Overføring av muntlig stoff". I: Bjarne Hodne, Knut Kjeldstadli og Göran Rosander (red.): *Muntlige kilder. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*, s. 34-44. Universitetsforlaget, Oslo.
- Johansen, Liv Bjørnhaug 2007: *Et eget rom – identitetsarbeid på en norsk-pakistansk nettside*. Masteroppgave i kulturhistorie. Universitetet i Oslo.
- Liestøl, Gunnar og Terje Rasmussen 2003. *Digitale medier. En innføring*. Universitetsforlaget, Oslo.
- O'Brien, Jodi 1999. "Writing in the body: gender (re)production in online interaction". I: Marc A. Smith and Peter Kollock (eds.): *Communities in Cyberspace*, s. 76-104. Routledge, London.
- Prupp, Oscar 1999: "Refleksjon och etik". I: Lars Kaijser och Magnus Ölander: *Etnologiskt fältarbete*, s. 41-53. Studentlitteratur, Stockholm.
- Rheingold, Howard 1995. *The virtual com-*

munity. Surfing the net. Minerva, Universitet, Linköping.
London. www.etikkom.no/retningslinjer/internett
Svenningson, Malin 2001. *Creating a Sense* 2003:1
of Community. Experience from a www.storenorskeleksikon.no
Swedish Web Chat. Linköping